

POGLED NA ZADARSKI MIR 1358. GODINE

VINKO FORETIĆ
direktor Historijskog arhiva
u Dubrovniku u m.

UDK: 949.718
Izvorni znanstveni rad

Nakon uspjeha vojnih operacija kralja Ludovika protiv mletačke republike najesen 1357. god. sklopljen je mir 18. II 1358. u sakristiji franjevačke crkve u Zadru, kojim se Venecija odrekla svojih teritorijalnih prisižanja na istočnoj obali Jadrana. Autor analizira tekst mirovnog ugovora postavljajući težište na onaj dio gdje se navodi teritorij kojega se Venecija odriče i prepusta kralju Ludoviku. Nadalje raspravlja o definiranju pojma Dalmacije u srednjem vijeku, od formiranja bizantske teme do vremena sklapanja Zadarskog mira, posebno o pojmovima Gornje i Donje Dalmacije, te o teritoriju Drača, do čije se granice protezalo područje ustupljeno kralju Ludoviku.

Zadarski mir došao je kao posljedica vojničke pobjede ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Mleci su se morali pokoriti njegovoj volji. Pregovori su se doduše i ranije vodili, za vrijeme kojih je kralj postavio svoj zahtjev za cijelom Dalmacijom. Mletački dužd i vlada pristali su napokon na taj kraljev zahtjev i dali ovlaštenje svojim izaslanicima da u smislu njegovu potpišu mir. Kralj, saznavši, dakle, da Mleci pristaju uz njegovo traženje, sastavio je 18. veljače 1358. ispravu u kojoj ističe kako Mlečani pristaju da se odreknu cijele Dalmacije. Na to je istog dana sastavljen i potpisan ugovor, u koji je ušla kao sastavni dio spomenuta kraljeva isprava. Posebno u prije citiranja same isprave mletački izaslanici u ugovoru istakli da pristaju na sve ono što kralj u ispravi traži.¹

Govoreći o duždu, mletačkoj komuni i njihovim izaslanicima kralj veli doslovno: »...pristali su da se odreknu i uistinu su se, predavajući u naše ruke na ime naše i naših nasljednika, odrekli čitave Dalmacije od sredine svakako Kvarnera do granica Drača; svih gradova, zemalja, utvrda, otoka, luka i pravā, koja možda bijahu imali i držali te imahu i držahu u njima bilo kojim načinom, i to specijalno gradova Nina, Zadra, Skradina, Šibenika, Trogira, Splita i Dubrovnika, koji postoje na tvrdom kopnu; isto tako gradova i zemalja Osora i Cresa, Krka, Raba, Paga, Brača, Hvara i Korčule s otocima i svim korisnostima i pripadnostima njihovim; i titulā

¹ O zadarskom miru i u vezi s njime dosta se je pisalo. Dotakli su se njega naši povjesničari Tadija Smičiklas, Vjekoslav Klaić i Ferdo Šišić u svojim općim hrvatskim povjesnicama. Među ostalima o kralju Ludoviku, stvaraoću mira, pisao je Silvio Mitis, »La Dalmazia ai tempi di Lodovico il Grande« (*Anuario dalmatico*, IV, Zara 1887), te Dane Gruber u raspravama »Borba Ludovika I s Mlecima za Dalmaciju (1348—1358)« (*Rad Jugoslavenske akademije*, 152, 1903) i »Dalmacija za Ludovika I (1358—1382)« (*Rad*, 166, 1906, 168, 1907, 170, 1907). Posebnu studiju dao je Ante Strgačić, »Prigodom šestogodišnjice zadarskog mira (18. veljače 1358 — 18. veljače 1958)« (*Zadarska revija*, VII, br. 2, 1958). Vidi i moju radnju »Godina 1358. u povijesti Dubrovnika« (*Starine Jug. akademije*, 58, 1960). U novije vrijeme među ostalim Nada Klaić u djelima *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, na str. 619-635, i *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976, na str. 315-322. Dokumentaciju vidi u: Š. Ljubić, *Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, III, 1872, str. 361-384, IV, 1874, str. 1,3-4.

Dalmacije i Hrvatske, koje bijahu običavali upotrebljavati spomenuti duždevi. Također sve svoje preimućstvo, gospodstvo i vlasnost, ako ih bijahu imali, na nas i naše nasljednike prenose voljom, odlučno i zrelošću duha te se odriču k tome svake akcije, svakog preimućstva i blagodati zakona, kojima bi se mogli u bilo koje vrijeme protiv spomenutih stvari ili neke od spomenutih poslužiti. Obećavaju svečano pod obavezom zakletve u ime svoje i spomenutog dužda i komune svojim tijelom jamčeći, da se neće ni u kakvo vrijeme sami po sebi ni po drugima pačati ili se bilo kako zapletati u istu Dalmaciju, gradove, zemlje, utvrde, mjesta, otoke, prava, naslove, njihovu vlast i posjed, sve do spomenutih granica.² Radi još veće sigurnosti zahtijevao je kralj da se Mlečani obavežu povući iz onih mjesta, koja nisu pod njihovom pravom vlasti, sve svoje upravljače, ako ih u njima ima.

Važno je što se u ugovoru kaže o Dalmaciji sve do međa Drača. Ako pogledamo nekoliko stoljeća unazad, vidimo da car-pisac sredine 10. stoljeća Konstantin Porfirogenet, govoreći u djelu *De administrando imperio* o Dračkoj oblasti, spominje u njoj već gradove Bar, Ulcinj i Lješ.³ Sve nas to navodi da se barem ukratko pozabavimo razvitkom geografskog pojma Dalmacije kroz stoljeća. Poznato je da se velika rimska provincija Dalmacija prostirala od rijeke Raše u Istri do rijeke Mati u sjevernoj Albaniji, na istoku do rijeke Ibra u Srbiji, a na sjeveru do Posavske ravnice. Rimski car Dioklecijan otrgao je od te velike Dalmacije istočno od linije Budva — rijeka Drina znatan dio teritorija i od toga stvorio provinciju zvanu Prevalis ili Prevalitana, u kojoj ipak nije nikada posve bila iščezla tradicija dalmatinskog imena. Kad su Slaveni zauzeli prostor provincije Dalmacije, službeni geografski pojam Dalmacije suzio se je na ono nekoliko gradova i otoka, koji ostadoše pod bizantskom vlasti. To su bili Osor, Krk, Rab, Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik, Kotor, Rosa i Budva, naravno s njihovim komunalnim zemljištima. Takvo stanje fiksira eto u svojim djelima Konstantin Porfirogenet za 9. stoljeće i dijeli tu Dalmaciju u dva dijela, naime na dio od Krka do Splita i na dio od Dubrovnika do Budve. Za Dubrovnik kaže da je metropola ovog drugog dijela.⁴ Nakon razorenja Budve po Saracima g. 866. ona otpadne, jer se od nje stvori novi slavenski grad u oblasti Duklje, a za Rosu još točno ne znamo da li je to Risan ili današnje Rose. U 9. stoljeću sužena Dalmacija dobila je položaj takozvanog temata te ćemo je radi kratkoće zvati tematska Dalmacija, iako kroz 10. i 11. stoljeće nije bila neprekidno pod Bizantom. Za svoje doba 10. stoljeća fiksira

² Tekst na latinskom jeziku: «... contenti fuerunt renunciare et effectualiter renunciaverunt de facto in manibus nostris, nostro et successorum nostrorum regum nomine, toti Dalmacie a medietate silicet Quarnerii usque ad confines Duracii, omnibus civitatibus, castris, insulis, portibus et iuribus, que habuissent et tenuissent, et habebant et tenebant in eisdem quoquo modo, et specialiter civitatibus None, Jadre, Scardone, Sibenici, Tragurii, Spaleti et Ragusii in terra firma existentibus. Item civitatibus et terris Obseri videlicet et Chersi, Vegle, Arbi, Pagi, Brachiani, Lesne et Corcule cum insulis et omnibus utilitatibus et pertinentiis eorundem ac titulis Dalmatie et Croatiae, quibus uti consueverant duces antedicti, et totum ipsorum ius et dominium ac proprietatem, si quos habuissent, in nos et successores nostros sponte, deliberate et animi maturitate transferrentes, renunciantes insuper omni actioni et omni iuri et legis beneficio, quibus ullo tempore possent contra predicta vel predictorum aliquod se iurare, et promittentes solemniter sub vinculo sacramenti pro se et dictis duce et communi corporaliter prestiti de ipsa Dalmacia, civitatibus, terris, locis, insulis, iuribus et titulis ac ipsorum dominio seu possessione nullo unquam tempore per se per alios se intromittere vel aliquatenus impedire usque confines antedictos». Ljubić, *Listine*, III, str. 369.

Porfirogenet kao teritorij Dalmacije prostore odnosnih gradova i otoka od Krka do Kotora. Samo za malo ranije vrijeme to nam stanje fiksiraju i dokumenti splitskih crkvenih sabora iz vremena oko godine 925. i 928.³ Tu već dolazi u nekoliko pasusa dvojni naziv »Dalmatiae, arum«. Upotreb-
ljujući za biskupije naziv »ecclesiae« kaže se »ecclesiae Dalmatiarum«, i to za one od Krka do Splita veli se »quae sunt in occidentali parte positae«, naime »one koje su položene u zapadnom dijelu«, a dalje se kaže »ecclesiae, quae in oriente habentur id est Stagnensis, Ragusitana et Catharina«, naime »crkve koje se nalaze na istoku to jest Stonska, Dubrovačka i Kotorska«, ubrajajući eto u istočne dalmatinske i zahumsku u Stonu.

Iz cijelog konteksta dokumenata splitskih sabora i pomoćnih izvora vidi se da je hrvatski kralj Tomislav imao vrhovnu vlast nad Zahumljem i vlast nad ovom tematskom Dalmacijom, pa se za nj za ovo doba već kaže »in provincia Chroatorum et Dalmatiarum finibus Tamislao rege«, što znači »za Tomislava, kralja u zemlji Hrvatâ i u granicama Dalmacijâ«.

Kasnije tematska Dalmacija potpadne opet pod Bizant, a vrati se pod Hrvatsku krajem 10. stoljeća, kad je hrvatski kralj Stjepan Držislav uzeo stalni naziv kralja Hrvatske i Dalmacije, koji su hrvatski kraljevi kroz cijelo 11. stoljeće nosili, pa i u doba kad tematskom Dalmacijom nisu vladali, držeći da imaju pravo nad njom.

Poznata je opća sudbina Dalmacije od g. 1000. dalje. Hrvatski kraljevi su je tada izgubili, ali su je kroz daljnje 11. stoljeće nastojali predobiti. Napokon od g. 1066, uz kratki prekid normanskog i odmah zatim mletačkog zaleta 1074—1075, pa sve do g. 1092. bila je tematska Dalmacija u sklopu Hrvatske, a dobio ju je g. 1105. ponovno ugarski kralj Koloman, tada već i hrvatski, držeći da mu ona kao hrvatskom kralju pripada.

Postavlja se pitanje da li se u nju imaju računati Dubrovnik i Kotor. O faktućnom vršenju vlasti bizantskog stratega, dotično katapana Dalmacije, kao i izvršivanju vlasti hrvatskog kralja nad Dubrovnikom i Kotorom do šezdesetih godina 11. stoljeća nemamo potvrde u izvorima, ali nemamo ni podataka, koji bi govorili protiv toga. Dakle vršenje faktućne vlasti nam je nepoznanica, ali i u naslovu stratega, dotično katapana, a i hrvatskog kralja nekoliko puta dolazi dvojni izraz »Dalmatiae, arum« ili izričito naglašavanje »universa Dalmatia« i »tota Dalmatia«, dakle cjelokupna, dotično cijela, Dalmacija. Time se jasno misli na opseg Dalmacije, koji obuh-

³ Govoreći o Duklji kaže naime: ἡ δὲ Διόκληα πλησιάζει πρὸς κοιτέλλια τοῦ Δυρραχίου ἤγγουν πρὸς τοῦ Ἐλισσόν, καὶ πρὸς τοῦ Ἐλκύνιον καὶ τὴν Ἀλιτβαριν. Račk i, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, Zagrebiae 1877*, str. 405.

⁴ Govoreći o navali Saracena na Dalmaciju kaže Porfirogenet u djelu *De thematibus*: "... καὶ χειρῶσαντιο διαφόρους πόλεις τῆς Δαλματίας καὶ τὴν τε Βουτιοβαυ καὶ τὴν Ρῶσαν καὶ τὰ κατῶ Δακάρτερα. U djelu o životu cara Vasilija I. kaže slično: "... ὑφ' οὗ διάρο ροι πόλεις ἐάλωσαν Δαλματιῶν, οἶον ἡ τε Βούτομα καὶ Ρῶσα καὶ τὰ κατῶ Δεκάτορα. Προχῶσοῦστων δὲ κατὰ σοῦ τῶν πραγμάτων τοῖς πολεμίοις, ἦρθον καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰλου ἔθνος μητρόπολιν, ἡ Ραούριου λεγεται, ...". U djelu *De administrando imperio* kaže: "... κατελαβον ἐν Δελματία καὶ ἐπόρθην τὸ κάστρον τὰ Βούτοβα ὄρι τὸ κάδτρον τὴν Ρῶσαν καὶ τὸ κάδτρον τὰ Δεκάτερα τὸ κάτω. καὶ ἦρθον καὶ εἰς τὸ κάδτρον Ραουδίου, ...«. Račk i, *Documenta*, str. 342, 344, 347.

⁵ Akti saborâ u: Jakov Stipišić — Miljen Šamšalović, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I, Zagreb 1967, str. 30-39.

vaća Dubrovnik i Kotor. To pokazuje da su za svoje vrijeme bizantski namjesnici u Zadru, a za svoje doba hrvatski kraljevi, u najmanju ruku pretendirali na vlast nad njima. Pojava jednog posebnog bizantskog stratega u Dubrovniku u vremenu g. 1034. ili kratko nakon toga samo je prolazna u danom jednom momentu, a ni prije ni poslije se više ne spominje. Ono isticanje cjelokupnosti Dalmacije traje do g. 1069, kad upotreba ovakvih naslova prestaje, a nešto zatim imamo već vijest, da dukljanski vladar Mihajlo ima vlast nad Kotorom. Iako je možda kasnije hrvatski kralj Zvonimir imao vlast nad Dubrovnikom, što nije sigurno ali postoji indicija, svakako poslije g. 1069. nema više ni u naslovima hrvatskog kralja ni dalmatinskog namjesnika tog isticanja »Dalmatiarum, universae Dalmatiae i totae Dalmatiae«.

No u istom jedanaestom stoljeću počinje se stvarati drugi jedan pojam dvojne Dalmacije, naime Gornje Dalmacije i Donje Dalmacije. Dukljanski vladari uspjeli su bili steći primorske gradove stare Prevalitane od Bara do Skadra, a Mihajlo, kojem papa g. 1078. priznaje već i kraljevski naslov, također Kotor. Oživjelo je staro tradicionalno ime Dalmacije i u Prevalitani, te se od druge polovice 11. stoljeća stvorio pojam Gornje Dalmacije za gradove od Kotora do Skadra. Analogno tome stvara se i pojam Donje Dalmacije. Dubrovnik, iako je sve do sredine 13. stoljeća imao pretenzije crkvene metropolitanske vlasti nad katolicima Dukljanske a kasnije Srpske Nemanjićke države, nije se računao u Gornju Dalmaciju. Nalazio se je nekako u sredini između Gornje i Donje Dalmacije, no ipak se ubrajao u Donju.⁶ Dakako, borba između ugarsko-hrvatskih kraljeva i Mlečana od 12. do prve polovice 14. stoljeća vodi se za Dalmaciju bez Dubrovnika, ali Mlečani ipak hlepe i za njim.

U drugoj polovici 12. stoljeća srpski veliki župan Stefan Nemanja pridobija i gradove Gornje Dalmacije. Ne uvijek, ali spomen Dalmacije ulazi po koji put i u srpski vladarski naslov. Nemanjin sin Vukan, koji je uspio bio zavladati Dukljom, naziva se g. 1199. »rex Diocliae et Dalmatiae«, naime kralj Duklje i Dalmacije,⁷ a njegov brat srpski kralj Stefan Prvovjenčani naziva se u nekim ispravama kao vladar »vse srbske zemle, Dioklie i Dalmatije i Travunije i Hlmske zemlje« (i varijantno), a tako slično i kralj Stefan Vladislav.⁸ Pa i još kasnije kralj Stefan Uroš II. Milutin u ugovoru sklopljenom g. 1308. na latinskom jeziku s Karlom Valios, naslovnim latinskim carem Carigrada, uz brojne naslove zemalja, kojima je vladao, ima i naslov kralja Dalmacije. Ispravu, kojom Stefan Dušan ustupa g. 1333. Dubrovčanima Stonski Rat, izdao je u ćirilskom i latinskom primjerku. U latinskoj ispravi u titulaturi se među zemljama kojima vlada spominje i Dalmacija. Isti Dušan u dopisu upućenom 22. svibnja 1341. mletačkom duždu, među ostalim nosi i naslov kralja Dalmacije.⁹

⁶ Svu ovu problematiku pobliže sam razložio s navođenjem izvora u svojoj radnji »Dalmacija prema Hrvatskoj do g. 1107.« (Pomorski zbornik, 7, Zadar 1969).

⁷ T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, II, Zagreb 1904, str. 311, 312, 333, 335-338.

⁸ Fr. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii*, Viennae 1858, str. 9, 11, 25.

⁹ A. Ubićini, »Ugovor o savezu i prijateljstvu među Karlom od Valoa i poslanicima srpskog kralja Uroša potpisan 27. marta 1308. god. u Abatiji kod Melina« (*Glasnik Srpskog učenog društva*, XXVII, str. 326). Za Dušana vidi: Ljubić, *Listine*, I, 1868, str. 398, i II, 1870, str. 111. Isprava iz g. 1333, makar i latinski pisana ali sa ćirilskim potpisom Dušana, u skupini ćirilskih dokumenata vraćenih iz Beča Dubrovačkom arhivu pod br. 997.

Specijalno pak naziv Gornja Dalmacija (*Dalmatia superior*) dolazi u raznim izvorima te se spominje i u Dubrovačkom statutu iz g. 1272. i nje-govu dodatku.¹⁰

Tijekom vremena, a naročito nakon nestanka bizantskog temata Dal-macije, počelo se je ime Dalmacije stalno upotrebljavati za sav neprekinuti obalni pojas od Kvarnera pa zaista sve do sjeverne Albanije. Sigurno tako-vu upotrebu vidimo svakako u 13. stoljeću.¹¹ Eto u tom smislu označuje se opseg Dalmacije od sredine Kvarnera do Dračkih međa u zadarskom mirovnom ugovoru. Tu je u samom Kvarneru Senj, ali i Krk, grad i otok nekadašnje tematske Dalmacije. No postavlja se pitanje gdje su granice Dračke oblasti. Kad se naime u samom ugovoru kaže »ad confines Durachii«, ne misli se tu na sam grad. One su sada bile drukčije nego u Porfirogene-tovo doba 10. stoljeća, kad je već Bar bio u Dračkoj temi. Pitanje Drača i Dračke oblasti kao i uopće srednjovjekovne Albanije teško je i kompli-cirano. Vlasti su se često mijenjale, a tako i granice raznih oblasti. I prvo-bitna bizantska tema Drača je tijekom vremena kao takova ugasla te je njegova oblast dobijala razne forme, a nad njom su se mijenjale razne vlasti.¹² U vremenu g. 1350—1361. bio je Drač samostalan. Dakle takav je bio i u doba sklapanja mirovnog ugovora u Zadru g. 1358. Drač je dugo u srednjem vijeku bio najvažniji grad Albanije. Pod pojmom Dračke obla-sti mislilo se je područje Albanije, u primorju obalni pojas, južno od pro-stora donjeg toka rijeke Drima. Dakle, kao što ćemo daljnjim razlaganjem pobliže dokazati, pasus mirovnog ugovora kojim se Mleci odriču Dalmacije do Dračkih međa, uključuje i teritorij Gornje Dalmacije. To na prvi po-gled izgleda čudno, jer Mleci nisu ni tada ni ikada prije imali u njoj vlasti, iako su u nekim gradovima kao npr. u Kotoru bili trgovački zainteresirani. Niti je kralj Ludovik pokazivao praktično tendencije da tim krajem zavlada, a u to doba g. 1358. tu se još prostirala vlast Srpske države, premda je već nakon smrti cara Dušana Silnog carstvo počelo opadati. No vidi se iz sve-ga da je kralj Ludovik želio što više suzbiti vlast Venecije na istočnoj obali Jadrana, pa je htio da i za budućnost suzbije ne samo pokušaje mletačke dominacije u Donjoj Dalmaciji od Krka do Dubrovnika, već još i dalje u Gornjoj Dalmaciji. U neku ruku on iznuđuje od Mlečana priznanje svojeg potencijalnog prava nad njom.

¹⁰ Među ostalim Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, II, str. 36 za g. 1120; str. 235 za g. 1189; Augustin Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia* ... I, Romae 1869, str. 10 za g. 1199. u LV. poglavlju treće knjige Dubrovačkog statuta spominju se »civitates Dalmacie superioris«, a među dodatnim poglavljima osme knjige ima i LXII. prihvaćeno g. 1309, gdje se izričito kaže: »... quod omnes persone de Dalmacia superiori, videlicet de omnibus et singulis civitatibus et locis de Dalmacia superiori a Ragusio superius versus orientem.«

¹¹ Da se tada već i Senj računao u Dalmaciju, vidi ispravu u: Smičiklas, *Diplomatički zbornik*, V, 1907., str. 66-67.

¹² Među ostalim vidi zbirku izvora s uvodnom raspravom: L. Thallóczy — C. Jireček — E. Sufflay, *Asta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Vindobonae 1913, te rasprave Milana Sullaja, »Die Kirchenzustände in vortürkischen Albanien« (*Vjesnik hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, XVII, 1—2, 1915); »Politische Schicksale des Thema Dyrrachion« (*Vjesnik*, XVII, 3—4, 1915); *Städte und Burgen Albanien hauptsächlich während des Mittelalters*, Wien 1924; »Povijest sjevernih Arbanasa« (*Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II—2, 1924); *Srbi i Arbanasi, njihova simbioza u srednjem vi-jeku*, Beograd 1925.

Nakon općeg navoda kojim se Mleci općenito odriču čitave Dalmacije do dračkih međa, nabrajaju se, kao što smo već vidjeli, sve one autonomne općine na kopnu i na otocima, koje drže pod svojom vlasti Mleci. Sve su to osim Dubrovačkog područja bili krajevi koji su se od 12. do 14. stoljeća nalazili, neki kraće neki duže, u sklopu Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije. Mleci ih sada vraćaju ugarsko-hrvatskom kralju. Važne su daljnje odredbe, kojima se kralj Ludovik htio osigurati od bilo kakvog presizanja Mlečana a i od bilo kakve njihove interpretacije, kojima bi mogli izigravati ugovor. Akcentuirajmo onu kraću izreku, gdje se nakon konkretnog pojedinačnog nabranja autonomnih općina kaže općenito: »Također sve svoje preimućstvo, gospodstvo i vlasnost, ako ih bijahu imali, na nas i naše nasljednike prenose voljom, odlučno i zrelošću duha«. ¹³ Grad Omiš na ušću Cetine među gradovima se ne spominje, jer g. 1358. ne bijaše u mletačkoj vlasti, ali nekoć g. 1280. bijahu Mlečani za kratko vrijeme njime zavladaali. Dakle npr. na taj privremeni posjed mogla bi se odnositi citirana izreka. Posebno se ističe, ako su nekim mjestima upravljali mletački upravljači, makar i ne bila ona pod mletačkom vlasti, da ih mletačka vlada mora opozvati. Običaj je bio u srednjem vijeku da se ponekad iz raznih razloga uzimalo kao potestate i rektore istaknute i sposobne ljude iz tuđine. Tako je Split neko vrijeme u 13. stoljeću zvao za potestate uglednike iz Ankone. Moglo se desiti da je poneki dalmatinski grad zvao i Mlečanina za upravljača, makar tobože formalno ne priznavao mletačku vlast. Premda se u ugovoru konkretno nabrajaju sve autonomne općine od Krka do Dubrovnika, kojih se Mleci moraju odreći na korist kralja, ipak i ovom načelnom odredbom htio se je kralj osigurati od pokušaja izigravanja sa strane Mletaka. Mlečani su još ranije, pregovarajući o miru i pristajući napokon načelno, da mu odstupe Dalmaciju, tražili da se izuzme Dubrovnik, jer, kažu, nije nikada bio pod vlasti ugarsko-hrvatskog kralja; dalje da se izuzme Korčula, kojom od g. 1254. upravljaše mletačka obitelj Zorzi, i Mljet, nad kojim je imala pretenzije, jer navodno ni ti otoci nisu bili mletački državni posjed. No kralj Ludovik nije uzimao u obzir te mletačke prigovore, jer je Donju Dalmaciju uzimao kao cjelinu nad kojom ugarsko-hrvatski kralj ima pravo. Stoga u mirovni ugovor unosi i Korčulu i Dubrovnik, a Mljet je i onako od g. 1345. bio pod dubrovačkom vlasti. Onom gore spomenutom klauzulom htio je kralj Ludovik uza sve izričito spominjanje Korčule i Dubrovnika predusresti mletačkoj interpretaciji, prema kojoj bi Dubrovnik kao općina s vrlo širokom autonomijom i blizu samostalnosti ali s mletačkim knezom, i Korčula kao posjed Zorzija bili izuzeti iz Dalmacije, koja se odstupa kralju. Kad su Šibenik i Trogir 1322, Split 1327. i Nin 1329. prihvatili mletačku vlast i prema tome mletačkog kneza, formalno su nad njima ostala prava kralja Ugarske, pa je i ta okolnost mogla poslužiti da se prikaže kao da je u njima mletački knez jedino upravljač.

Mirovnim ugovorom se određuje da se gradovi i otoci u njemu spomenuti moraju predati u roku od dvadeset i dva dana. No pod dojmom Ludovikovih pobjeda Splitsani i Trogirani su već u srpnju 1357. prihvatili vlast ugarsko-hrvatskog kralja i otpremili mletačkog kneza. Šibenik također pristaje iste godine svojevoljno. Isto tako pristaju Brač i Hvar. Oko Nina se vodi borba, ali se i taj grad predade. Iz Korčule tek nakon sklopljenog

¹³ »... et totum ipsorum ius et dominum ac proprietatem, si quos habuissent, in nos et successores nostros sponte, deliberate et animi maturitate transferrentes«. Ljubčić, *Listine*, III, str. 369.

mira opozva mletačka vlada kneza iz porodice Zorzi. Hrvatska banska vojska se je nalazila pred Zadrom, a opat benediktinskog samostana sv. Krševana, koji se nalazi uz gradske zidine, omogućio je da bez borbe uđe u grad. Zadranici su je rado primili. Držao se je jedino gradski kaštel koji su Mlečani odstupili tek nakon sklopljenog mira. Napokon je osobno i sam kralj Ludovik došao u Zadar, gdje 18. veljače 1358. u sakristiji franjevačkog samostana sklapa mir s mletačkim izaslanicima. Eto ovaj svečani njegov ulazak u grad prikazan je na srebrnoj škrinji sv. Šimuna. Zanimljivo je držanje Dubrovnika. Dubrovačka vlada je primila i priznala zadarski mirovni ugovor kao gotovu činjenicu. U zapisnicima dubrovačkih vijeća nemamo deklaratorne odluke kojom se zbacuje mletačka vlast, dakle smatra se da je ona već samim potpisom mirovnog ugovora prestala. Tek nam kasniji dubrovački kroničar Nikola Ranjina bilježi da je mletački knez već 28. veljače napustio Dubrovnik, a službeno je istog dana u zapisniku Velikog vijeća zapisano da se za upravu grada izaberu tri rektora za dva mjeseca i da se pošalje poslanstvo kralju Ugarske. Kralj drži da mu po pravu pripada cijela Dalmacija misleći time praktično na Donju Dalmaciju. Ona mu pripada kao ugarsko-hrvatskom kralju, ali i po izvojevanoj pobjedi. Priznaje da Dubrovnik, otkad se pamti, nije pripadao ugarskom kralju već je zaista bio pod mletačkom vlasti, ali drži da ima pravo na Dalmaciju u svim njezinim granicama, a budući da je Dubrovnik njezin dio, pripada mu po tom pravu. Dubrovačka vlada prihvaća Ludovikov načelni stav, ali nastoji da u novostvorenoj situaciji u pregovorima s kraljem izvojuje sebi što bolji položaj. U tome i uspije u višegradskom ugovoru od 27. svibnja 1358. o kojem je sačuvana kraljeva isprava. Iz svega se vidi da Dubrovnik nije ušao u novi državni sklop kao neki *corpus separatum* u vezi s Ugarskom, već kao sastavni dio Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije, naravno, unutar ovoga kao slobodan grad, naime kao već formirana republika.

Daljnji događaji nakon g. 1358. rasvijetlit će nam u mnogočemu zamašaj zadarskog mirovnog ugovora.

Grad Kotor bio je u vremenu g. 1186—1371. kao općina s prostranim teritorijem i vrlo širokom autonomijom u sklopu Srpske države Nemanjića. Kad je nakon smrti cara Dušana g. 1355. počelo raspadanje Srpske države, a obližnjom Dukljom sada već nazvanom Zeta zavladao Balšići oko g. 1360, da se konačno rasulo dogotovi smrću Dušanova nasljednika cara Uroša IV. g. 1371, Kotor se je našao u posebnom položaju. Ne htijući se nikako podvrći susjednim Balšićima Kotor u proljeću još prije Uroševe smrti prizna vlast ugarsko-hrvatskog kralja te tako uđe i ovaj grad u sklop Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije. Za vrijeme novog rata između kralja Ludovika i Mletaka vođenog g. 1378 — 1381. Mlečani osvojiše u dva navrata Kotor, ali ga morahu prema odredbi mira u Torinu g. 1381. vratiti Ludoviku. G. 1382. umre kralj Ludovik, a naslijedi ga mlađahna kći Marija, mjesto koje je vladu vodila majka Elizabeta i palatin Nikola Gorjanski. Poznat je ustanak hrvatskih nezadovoljnika i intervencija bosanskog kralja Tvrtka u njihovu korist. Dođe do kraćeg privremenog izmirenja s Tvrtkom, i kao cijenu mira kraljice ustupiše njemu grad Kotor, za koji je on držao da ima pravo kao potomak Nemanjića po tankoj krvi. Kotor je i pod Tvrtkom do njegove smrti 1391. bio dosta slobodan, ali otada dalje sve do g. 1420, naime godine priznanja mletačke vlasti, vrlo je komplicirana njegova povijest. Na vlast nad njime su pretendirali razni bosanski politički

činioci, a neko vrijeme od g. 1403. i ugarsko-hrvatski protukralj Ladislav Napuljac. Ima povjesničara koji to razdoblje smatraju onim slobodne Kotorske republike.

Nakon smrti kralja Ludovika g. 1382. sve do 1409. Mleci pokazuju ponekad zakulisne aspiracije, ali se ne usuđuju poduzeti jaču otvorenu akciju u smjeru prema Dalmaciji od Krka do Kotora. Drže Žigmunda tada jakim vladarom, kojemu se nije shodno zamjeriti. No važna njihova tekovina bi-jaše što su stekli Drač g. 1392. i držali ga do 1501, kad im ga Turci odu-zeše.

U siječnju g. 1396. ponudio je Mlečanima zetski vladar Đurađ Balšić grad Skadar i obližnji Drivast. O tome vijeća tajno mletačko Vijeće umoljenih. Ono 17. siječnja zaključuje da bi iz trgovačkih razloga korisno bilo zadobiti Skadar, ali ističu da poteškoća tomu jest doslovno »točka ugovora s Ugarskom, po kojoj se ne možemo pačati u Dalmaciju od Kvarnera do granica Drača«. ¹⁴ Eto tu se pozivaju stvarno na zadarski mir od g. 1358, prema kojemu se odriču svojih pretenzija na Dalmaciju sve do granica Drača, dotično Dračke oblasti. Skadar je pak grad u Gornjoj Dalmaciji. Ovaj pasus, a i još neki koje ćemo uskoro navesti, rasvjetljaju još bolje značenje odnosne točke u zadarskom miru od Kvarnera do granica Drača. Ta Gornja Dalmacija nije pod vlasti ugarsko-hrvatskog kralja, ali ipak mletačka vlada se smatra obvezanom u toj stvari prema njemu. Stoga Vijeće umoljenih zaključuje da poslanik, koji ide k ugarskom kralju, ima s njime u stvar razjasniti. Isto vijeće umoljenih malo zatim 21. siječnja 1396. odlučuje što se ima odgovoriti poslanicima Đurđa Stracimirova Balšića. I tu se među ostalim ističe ista rezerva. Veli se doslovno: »I jer je razumna stvar međutim dobro razmisliti o istoj okolnosti, da li bismo primivši spomenuta mjesta došli u suprotnost miru sklopljenom s Ugarskom«. ¹⁵ Stoga veli Vijeće umoljenih da se o toj stvari mora posavjetovati tamo gdje treba, pa zatim konačno odgovoriti Đurđevoj ponudi. No jer je aktualno bilo znati, kakove su granice Dračke oblasti, Vijeće umoljenih odlučuje pisati kapetanu Drača neka razmotri sve okolnosti, koje tangiraju njezine granice. ¹⁶ Kotor je bio ponudio sebe mletačkoj vlasti, ali istog dana 21. siječnja mletačka vlada odbija tu ponudu i to obrazlaže ciljajući na Kotorane ovako: »Ali kao što njima i cijelom svijetu može biti poznato, naša vlast je uvijek bila i jest raspoložena da se hoće pridržavati prema gospodinu kralju Ugarske i svim ostalima onog, što je obećano po miru, što imamo s njime, i zato ne možemo se uplesti u ono mjesto Kotor«. ¹⁷ Ne znam da li je ugarsko-hrvatski kralj Žigmund reagirao na tu okolnost da se Skadar i Drivast podavaju Mlecima, ali svakako to je bila turska opasnost kojoj Balšić nije mogao odoljeti u obrani tih dvaju gradova. Smatrao je da će ih Mlečani kao jača sila moći bolje obraniti i tako postati oni antiturska predstraža braneći time i njegovu zemlju. Činjenica

¹⁴ »... punctus pacis Hungariae per quem non possumus nos impedire in Dalmatia a Quarnerio usque ad confines Durachii«. Ljubić, *Listine*, IV, 1874, str. 353-354.

¹⁵ »Et quia est res sapiens, quod interim habeamus bonum consilium de isto facto, si, intromittendo dicta loca, contrafaceremus paci Hungariae...«. Ljubić, *Listine*, IV.

¹⁶ »... tangencia confines Durachii«, Ljubić, *Listine*, IV, str. 354-355.

¹⁷ »sed sicut eis et toti mundo notorium esse potest, nostra dominatio semper fuit et est disposita velle attendere domino regi Hungariae et omnibus aliis id, quod eis primum est per pacem, quam habemus cum eo, non possumus nos impedire de loco illo Catari...«. Ljubić, *Listine*, IV, str. 356.

je da su Mlečani ušli u posjed tih dvaju gradova već u veljači iste godine. No ipak u vezi sa svim time mletačka vlada 8. veljače 1396. stvara odluku da mletački poslanik pođe u Drač, te mu se doslovno određuje ovako: »... neka ide u Drač da se obavijesti kod rektora i svih ostalih, koji mu se čine podesnim, gdje su i koliko se prostiru granice Drača koliko u staro vrijeme toliko u novo i o svemu ostalom u vezi s tom stvari.«¹⁸ Sigurno je mletačka vlada htjela saznati opseg Dračke oblasti i radi same svoje vlasti, ali i da bi znala dokle prema sjeveru ona seže, jer od njega zavisi ona odredba zadarskog mirovnog ugovora da Mlečani ne smiju imati pretenzija nad Dalmacijom do dračkih međa.

Pređimo preko burnih i kompliciranih situacija do 1409. Te godine za Mlečane prestaju svi oni obziri koje su dotada prema ugarsko-hrvatskom kralju imali. Njima protukralj Ladislav prodaje i ono što je još ostalo bilo u njegovoj vlasti, naime Zadar, Novigrad, Pag i Vranu sa svojim područjima, ali i pravo na cijelu Dalmaciju. Izraz »*tota Dalmatia*«, naime cijela Dalmacija, izričito stoji u ugovoru prodaje i u mnogim ostalim dokumentima u vezi s time.¹⁹ Doduše u tim dokumentima ne veli se izričito, što sve pod »*tota Dalmatia*« treba podrazumijevati. No vidimo mletačko nastojanje da steknu vlast i nad Dubrovnikom, a iz g. 1410. imamo jasnu mletačku izjavu, koja veli: »I sada kad smo po titulu stekli Dalmaciju, pripadnostima koje jest isti grad Kotor«.²⁰ Iz cijelog konteksta sviju odnosnih dokumenata i suvremenog zbivanja vidi se da prodaja Dalmacije znači onu Dalmaciju koja je već duže vremena u sklopu Hrvatskog kraljevstva, a k tome još i Kotor, koji je neko vrijeme g. 1371. bio ušao u taj sklop, a na koji je od g. 1403. i protukralj Ladislav pretendirao. U ugovoru o prodaji Dalmacije nije se jamačno mislilo na ostale gradove Gornje Dalmacije, ali samo po sebi dolazi da njime prestaje za Mlečane uopće važnost zadarskog mirovnog ugovora od g. 1358, pa dakle i ona točka kojom se Mlečani odriču pretenzija nad Dalmacijom sve do granica Dračke oblasti. I zaista mi vidimo kako nakon g. 1409. postepeno kroz 15. stoljeće mletačka vlada privodi svojoj vlasti osim Dubrovnika i gradove iz sklopa Hrvatskog Kraljevstva, ali paralelno tomu i gradove Gornje Dalmacije.

Zadarski mir od g. 1358. od velike je važnosti u hrvatskoj povijesti. Dosta dugi period od pedeset godina a kod nekih gradova i duži, kad su oni opet u sklopu Kraljevstva Hrvatske, ima veliko značenje. Znači procvat tih gradova, ali je također svjedočanstvo da mletačka vlast nije mogla biti neprekidna, kao i dokaz, kad se nađe jaki energični vladar pomognut k tomu i pokretom samih gradova, da i ta tobože neprikosnovena vlast kraljice mora treba da ustukne. Kroz 15. stoljeće neposredne tekovine zadarskog mira uslijed sramotne prodaje Dalmacije propale su osim kod Krka i Dubrovnika, ali su pridonijele da se kroz dugo njihovo trajanje učvrstila tradicija o njezinoj pripadnosti Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu. Krk je dugo, punih 122 godine, bio pod Hrvatskom, a njegov dolazak pod mletačku vlast g. 1480. nije više odraz i posljedica prodaje Dalmacije g. 1409. već rezultat časovite neuvjerenosti inače razboritog ugarsko-hrvatskog kralja

¹⁸ »... vadat Duracium ad informandum se cum rectore de inde et cum omnibus aliis, qui ei videbuntur, ubi sunt et quantum se extendunt confines Duracii tam tempore antiquo quam moderno, et de omnibus spectantibus ad hoc factum...«. Ljubić, *Listine*, IV, str. 356-359, citirani pasus na str. 358.

¹⁹ Ljubić, *Listine*, V, 1875. Spomen o ugovoru na str. 181, 183, 186, a inače još na stranama 177, 190, 193, 194, 197, 200, 203, 205, 208.

²⁰ »Et nunc quod iuxta titulo acquisivimus Dalmatiam, de cuius pertinentiis ipsa civitas Catarina est«. *Listine*, VI, 1878, str. 53-54.

Matijaša Korvina i kratkovidnosti tadašnjeg Frankopana imenom Ivana. No trajna i vrlo značajna tekovina zadarskog mir bila je da se je Dubrovnik za vazda oslobodio vrhovne mletačke vlasti, postao slobodan grad i formirao se je kao slobodna republika, a nakon g. 1526. suverena neovisna država. Tradicija o nekadašnjoj vlasti ugarsko-hrvatskih kraljeva ostala je pak u mletačkoj Dalmaciji, te su dalmatinski gradovi i prije Campofornijskog mira g. 1797, naravno pod dojmom velevažnih događaja, sami zbacili mletačku vlast i izrazili želju da opet dođu pod Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo. No ako je Dalmacija nakon raznih peripetija i došla napokon pod vladara opće Habsburške monarhije, unutar koje bijahu Ugarska i Hrvatska, ipak habsburški vladar nikad nije pristao da se Dalmacija sjedini s Hrvatskom. Tek za naših dana doživjeli smo da su i Zadar i Split i Dubrovnik te ostali dalmatinski krajevi došli nakon stoljećâ ponovno u sastav Hrvatske.

Vinko Foretić: A VIEW ON ZADAR PEACE TREATY IN 1358.

S u m m a r y

After the success of the military operations of the king Ludowic against the Venetian Republic in autumn 1357, a peace treaty was signed on February 18, 1358, in the sacristy of the Franciscan church in Zadar. In this treaty Venice renounced her territorial rights of the Eastern coast on the Adriatic. The author analyses the text of this peace treaty especially the part in which Venice renounced her right of the territory and gave it over to king Ludowic. Then the author discusses the definition of the word Dalmatia in the Middle Ages, from the time of the Byzantium to the period when Zadar peace treaty was signed. The author pays special attention to the notion of Upper and Lower Dalmatia and the territory of Drač which formed a boundary of the lands then given to king Ludowic.